

قصه دلار در اقتصاد ایران

سفر قیمت دلار در 30 سال گذشته، سفری بس پرفراز و نشیب و پرماجرا بوده است. در طول این سالها به موازات اتفاقات گوناگونی که در ایران روی داده، دلار نیز نوسانات زیادی را پشت سر گذارده است.

قیمت دلار در ایران به طور منظم هر ده سال یکبار تحت تاثیر عوامل مختلف افزایش یافته است
قصه دلار در اقتصاد ایران

جام جم آنلاین: سفر قیمت دلار در 30 سال گذشته، سفری بس پرفراز و نشیب و پرماجرا بوده است. در طول این سالها به موازات اتفاقات گوناگونی که در ایران روی داده، دلار نیز نوسانات زیادی را پشت سر گذارده است.

عددی که قیمت دلار در سال 60 شاهد آن بود، با عددی که در روزهای اخیر شاهد آن هستیم، حکایت از همان مسیر پرفراز و نشیب دارد. قیمت دلار در ایران مانند هر کشور دیگری متأثر از عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و بین‌المللی است. حال فراز و نشیب‌های کشور در این 30 سال از جنگ تحمیلی گرفته تا دوران بازسازی و ثبات اقتصادی و تحریم و سرانجام امروز به وضوح تغییرات و تاثیرات این عوامل در قیمت دلار را نشان می‌دهد.

از 8 تا 1600

نگاهی به نقطه آغازین مقایسه قیمت دلار در 30 سال گذشته با نقطه پایان آن در روزهای میانی دی‌ماه 90 نشان می‌دهد قیمت دلار در این مدت 200 برابر شده است. یعنی از 8 تومان سال 60 به حدود 1600 تومان این روزها (اگر در زمان چاپ این گزارش حدود قیمت همان 1600 تومان مانده باشد و بالا و پایین نشده باشد) افزایش یافته است. حال اگر بخواهیم این 200 برابر را به درصد تبدیل کنیم، باید بگوییم قیمت ارز در این مدت حدود 20 هزار درصد افزایش یافته است.

بدیهی است فراز و نشیب‌های کشور در زمینه‌های مختلف در این رشد قیمت دلار تاثیر تمام و کاملی داشته و بسیاری از این افزایش‌ها اجتناب‌ناپذیر و ضروری نیز بوده است، اما اگر با منطق اعداد و ارقام به ماجرا نگاه کنیم، باید گفت 20 هزار درصد، همان 20 هزار درصد است، صرف‌نظر از هر علت و معلولی که بر چرایی آن تاثیرگذار بوده است.

هر 10 سال يك افزایش

نگاهی به سیر قیمت دلار در 30 سال گذشته نشان می‌دهد که ما هر 10 سال یکبار شاهد رشد قیمت دلار بوده‌ایم.

با این حال اندازه افزایش قیمت ارز در هر يك از 3 جهشی که طی این مدت اتفاق افتاد، یکسان نبوده است.

دهه 60، دهه جنگ و ثبات

در طول دهه 60 با این که این دهه 2 ماجرای بزرگ کشور یعنی اوج جنگ تحمیلی، پایان آن و آغاز دوران بازسازی اتفاق افتاد و ایران از نظر سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی دوران فوق‌العاده حساسی را تجربه کرد، اما سیاست‌های تعیین‌شده که بیشتر بر محور صرفه‌جویی فوق‌العاده در مصرف ارز و کنترل تقاضای آن می‌چرخید، باعث شد با وجود کمبود شدید درآمدهای ارزی، قیمت دلار افزایش نیابد.

براساس آمار رسمی منتشره، متوسط درآمد ارزی ایران در دهه 60 از 11 میلیارد دلار فراتر نمی‌رفت. چرا که در دوران جنگ و به ویژه فاصله سال‌های 66 تا 68 به علت حمله آمریکا به تاسیسات نفتی ایران در خلیج فارس و جنگ نفتکش‌ها، فروش نفت ایران کاهش یافته بود. حتی پایان جنگ و آغاز بازسازی در 2 سال پایانی دهه 70 نیز به فوریت نتوانست درآمد ارزی ایران را افزایش دهد. چرا که خرابی‌های ناشی از جنگ باز هم محدودیت‌های فروش نفت را پابرجا کرده بود و رفع این محدودیت‌ها زمان لازم داشت. با این وجود شاهد هستیم که در طول سال‌های دهه 60 حداقل قیمت دلار 6 تومان و حداکثر آن 9 تومان است و این دهه قیمت دلار را در همین حد فاصل به پایان می‌برد.

اولین شوک قیمتی دلار

با این حال آغاز دهه 70 با ایجاد يك شوک قیمتي در نرخ دلار همراه بود. قیمت دلار در طول يك سال از 6 تومان به 145 تومان افزایش یافت. يعني حدودا 24 برابر شد یا 2300 درصد افزایش یافت. دهه 70 را مي توان اوج اجرائي سياست هاي انبساطي اقتصادي براي رونق رايي و حرکت به سوي اقتصاد آزاد ارزبائي کرد. چرا که اجرائي پروژه هاي متعدد براي بازسازي کشور پس از جنگ در حال اجرا بود و کشور نیاز به درآمد بیشتر داشت.

نکته: جهش امسال به عنوان سومين جهش 30 سال اخير به نسبت کوچک تراز 2 جهش قبلي به نظر مي رسد
آمار رسمي نشان مي دهد در این سال ها استقراض خارجي به ميزان حدود 18 ميليارد دلار از طريق وام نقدي، فاينانس، بيع متقابل، ري فاينانس و ساير روش هاي تامين مالي در دستور کار دولت قرار گرفت و روشن است که براي تبديل هرچه بیشتر اين دلارهاي قرض گرفته شده به ريال، نیاز به افزایش قیمت ارز بود.

اینچنين بود که در تمام سال هاي دهه 70 رشد قیمت دلار تداوم یافت؛ به طوري که قیمت دلار از 145 تومان در آغاز سال 71 با 30 تومان رشد در پايان سال 80 به 175 تومان رسید.

با این وجود به جز 3 سال اول این دهه که قیمت دلار سالانه افزایش یافت، 7 سال بعدي قیمت دلار در رقم 175 تومان ثابت نگاه داشته شد تا فعالان اقتصادي امکان سرمايه گذاري بلندمدت و قابل مقايسه بيايند. به عبارت بهتر، دلار پس از جهش 2300 درصدي خود در سال 71 و رسيدن به 145 تومان، در سال 72 و 73 به ترتيب با 20 و 10 تومان افزایش روبهرو شد و از این سال تا سال 80 ثابت باقي ماند.

نگاه به قله هاي بالا و بالاتر

با آغاز دهه 80 قیمت دلار ميل به رسيدن به قله هاي بالا و بالاتر کرد؛ چراکه دهه دوم به اتمام رسیده و نیاز به يك افزایش ديگر بود.

این چنين بود که بلافاصله در سال 81 قیمت دلار با 620 تومان جهش از 175 تومان به 795 تومان رسید، يعني قیمت دلار يك ساله 4 برابر شد یا حدود 300 درصد افزایش یافت.

به زعم سياستگذاران اقتصادي، این افزایش قیمت پاياني بر سياست چندنرخي دلار بود؛ چراکه دولت وقت اعلام کرد از ارائه ارز به چند قیمت مختلف که گاه به 16 قیمت مي رسيد، خودداري کرده و ارز را با قیمت رسمي به هرکس به هر ميزان که بخواهد، واگذار مي کند.

با این حال حکايت قیمت دلار در دهه 80 با 2 دهه قبل از آن از زمين تا آسمان متفاوت بود؛ چراکه قیمت دلار رشد آرام و موزون خود – که بعضا بسختي قابل احساس بود – را از دست داد و رشد آن سرعت گرفت.

نگاهي به تغييرات قیمت ارز در این سال ها نشان مي دهد قیمت دلار در دهه 80 يك رشد ثابت و پايدار ولي اندک را در هر سال تجربه کرده است. به عنوان مثال، قیمت ارز در سال 82 به نسبت سال 81 معادل 33 تومان افزایش یافته و از 795 به 828 تومان رسیده است. در سال 83 به نسبت سال 82 نيز قیمت دلار افزایش 39 توماني را شاهد است و به 871 تومان جهش کرد.

سال 84 نيز قیمت دلار مرز 900 تومان را پشت سر گذاشت و در سال 85 به 919 تومان، در سال 86 به 928 تومان، در سال 87 به 957 تومان، در سال 88 به 983 تومان و سرانجام در سال 89 با عبور از مرز 1000 تومان به 1036 تومان افزایش یافت.

اگر ملاک قیمت ارز در سال جاري را متوسط بهاي دلار در نيمه دوم دي ماه در نظر بگيريم، قیمت ارز از سال 89 تا سال 90 حدود 550 تومان افزایش یافته است. نگاهي به رشد قیمت دلار در دهه 80 نشان مي دهد که قیمت دلار در طول این دهه حدود 805 تومان افزایش یافته و از 795 تومان سال 81 به 1600 تومان این روزها رسیده است. به عبارت بهتر، قیمت دلار در این دهه 2 برابر شده یا 100 درصد افزایش یافته است. اگر آن را براي ميانگين این 10 سال حساب کنيم افزایش زيادي به نظر نمي رسد .

این سال غريب

اول فروردین 90، قیمت رسمي و مرجع دلار 1036 تومان و قیمت بازار آزاد آن نيز همين حدود بود. اما افزایش قیمت بازار آزاد ارز در ماه هاي اوليه سال به آرامي آغاز و در پايان بهار شدت گرفت. نگاهي به منحنی افزایش قیمت دلار در 30 سال گذشته، يك صخره نوردی بزرگ را در فاصله سال هاي 89 و 90 را نشان مي دهد با این نکته که منحنی قیمت دلار در سال 90 خود حکايت مفصل و جداگانه دارد.

در مجموع مطالعه رفتار نرخ ارز در 30 سال گذشته نشان می دهد تقریباً هر 10 سال یک جهش بزرگ در قیمت ارز در کشور اتفاق افتاده است که برخی از آنها ارادی و برخی غیر ارادی بوده است .

جهش امسال به عنوان سومین جهش 30 سال اخیر به نسبت کوچک تراز 2 جهش قبلی به نظر می رسد اما این امر نمی تواند توجیهی برای کم توجهی به عواقب آن باشد.

سید علی دوستی موسوی / گروه اقتصاد